

HAYDAR BABA ŞİRİNİN SEMANTİĞİ

Nuri PEKÖZ

Sanat metinlerinde okuyucuya verilmek istenen bir mesaj, bir telkin mutlaka vardır. Sanat metinlerinde, didaktik kaygıyla yazılan bazı eserler dışında, “estetik zevk” ön plandadır. Şair, bir kültürün, bir geleneğin temsilcisi olarak anlam ve estetiği birlikte sunan kişidir. Haydar Baba şiirini okurken şair ile bir yolculuk yapmış gibi hissettim kendimi.

İslam inancında söz (kelâm) insanın ameli olarak kabul edilir. Kelâm sıfatı bir nimet olarak en çok peygamberlere daha sonra da ediplere bağışlanmıştır. Yunus, sözün Hakk vergisi olduğunu şu mısralarda çok güzel ifade eder:

*“Ey sözlerin aslın bilen gel de bu söz nereden gelir?
Söz aslını anlamayan sanır bu söz benden gelir.”*

Şehriyar, gerek Türk edebiyatında gerekse İran edebiyatında müstesna bir şair olarak yer edinmiş, değer bulmuş bir kişidir. “İnanmış bir adam” olmasını takdir ettiğim şairin duygu dünyası çok zengindir.

İnsan sadece satırlara yazmaz, sadırlara da yazar. Şehriyar’ın seksen üç yıllık ömründe harflerin tank olmadığı nice esrar olduğunu biliyoruz. Kültürel alt yapısı çok zengin bir şairdir Şehriyar. Türk kültürünü, mitolojisini, doğup büyüdüğü çevreden alan şair, modern şiirin semantiğini iyi derecede öğrenerek halk şiiri formunda bunu ifade etme hünerini gösterebilmiştir.

Köy mektebinde ilk kez şiirle tanıştığını, şiirin lezzetini tattığını, hocanın okuyuşundan bu musikiyi aldığını şu mısralarından anlıyoruz:

*“Bu mekdebdeşerinşehdindadmışam,
Ahundun ağızından gapıpudmuşam.”*

Haydar Baba şiiri 1951 yılında yayımlandı. Şair, kırk altı yaşındaydı. Türkçenin İran’da 1924 ile 1979 yılları arasında yasak edilmesi bu şiirin yayımlandıktan sonra bütün Türk dünyasına yayılmasında çok etkili olmuştur. Elli beş yıl yasaklanmış, aşağılanmış, bir kültür dilinin şairidir Şehriyar. Bu esaret ve baskı onun şiirinde bir teskin edilme arayışına dönüşmüştür.

Biz hüznü seven bir toplumuz çünkü hırpalanmış, savaşlar esaretler görmüş, mihnet çekmişizdir. Bu çalkantılar, yıkılışlar sanat ve estetiğimize, dünya algımıza da yansımıştır. Şehriyar’daki “bu gam ve mihnet duygusu” beni etkileyen unsurlardan biridir.

Haydar Baba onun için çocukluğunun, mutlu günlerinin tanığı bir dosttu. Şiirin ikinci bölümünde oraya, Haydar Baba’ya, ulaşır:

*“Heyderbaba, seni vatan bilmişdim,
Vatan deyip baş götürüp gelmişdim,
Seni görüp gözyaşımı silmişdim,
Halbuki, lap gemli gurbet sendeymiş,
Gara zindan, acı şerbet sendeymiş.”*

“Asıl gurbet” İslam mistizminde dünyadır. Gerek halk şiirinde gerekse divan şiirinde dünya algısı böyledir. Mevlana:

*“Gamin ne olduğunu bilseydi gözler,
Bu ayrılığı gökler çekseydi,
Bu gamı sultan duysaydı,
Ağlardı gece gündüz demeden.”*

Şehriyar teskin olmak yerine Haydar Baba’yı acılarına karşı duyarsız bulur. Çünkü insana yüklenen emaneti dağlar kabul etmemiştir. Bu manada insanın yükü ağırdır. Kur’an’ı Kerim’de Beled suresinde” Biz insanı birtakım zorluklar, zahmetler ve sıkıntılar içinde yarattık.” der Rabbimiz. İnsan sevinçtense elem daha çok yakındır. Şairlerin, duyguları inanç ve değerlerinden bağımsız değildir. Bir duygu adamı Şehriyar:

*“Dünya gazov-geder, ölüm itimdi,
Dünya boyu oğulsuzdı yetimdi.”*

Haydar Baba şiirinde modern şiirdeki yavanlık yoktur. Yaşanmış özelemler, acılar, sevinçler vardır. Şair doğduğu yerlerde hatırlanmak ister, unutulmuş olmak onu ürperten adeta korkutan bir durumdur.

Şairlerin, düşünce adamlarının unutulmamak için eserler bıraktığı da bir gerçektir. Şehriyar, bahar geldiğinde Nevruz gülü çıkarken hatırlanmak ister.

*“Bayram yeli çardaglarıyihanda,
Novruzgüli, gar çiçeği çihanda,
Ağ bulutlar köyneklerinsihanda,
Bizden de bir yadeliyen sağ olsun,
Dertlerimiz goy dikelsin dağ olsun.”*

(Bayram yeli üzüm direklerini yıkarken, Nevruz gülü, kar çiçeği yeşerdiğinde, bulutlar beyaz gömleklerini sıkarken bizleri hatırlayan sağ olsun. Dertlerimiz büyüyerek dağ olsun.)

Bugün İran’da şairin ölüm günü (18 Eylül) “Milli Şiir Günü” olarak kutlanmaktadır. Yaşarken bu değeri yeterince görmese de öldükten sonra gerek İran’da gerekse Türk dünyasında Şehriyar hep gündemde kalmıştır.

Haydar Baba şiiri daha çok çocukluk özleminin dile getirildiği bir şiirdir. Türk edebiyatında birçok şair ve yazarda bu temayı görmek mümkündür. Çocukluğun saf temiz ve coşku dolu yanları hayatın dramı karşısında adeta bizi kendine çeker. İnsan fitratının bozulmadığı bir dönemdir. Her çocuk bu temiz fitratıyla mümindir. Edebiyatımızda bunu en güzel ifade eden Fazıl Hüsnü Dağlarca’dır.

*“Geceleri dua et çocuğum,
İnsan gittikçe uzaklaşmış Allah’tan.”* (Çocuk ve Allah)

Şehriyar’da çocukluk sıla hasretiyle bütünleşmiştir. Teskin olmak arzusu içindedir. Çocukluk onda güzel hatıralarla birlikte tatlı bir düş gibidir. Bir nostaljidir belki. Ağır dramlardan bir kaçış...

*“Yâdında mı ne hövselek geçardım?
Guşlar tekin ganad çalıp uçardım.”
“Galıp şirin yuhı kimi yâdında,
Eser göyüp ruhumda, her zadında.”*

Tatlı bir rüya gibidir çocukluk. Oysa bu sevinç büyüdükçe azalmış ayrılıklar, kaybedişler art arda gelmiştir. Tıp Fakültesinin son sınıfında psikolojik travmalar sebebiyle okulu bırakmıştır. Bu kederli duruş ondan hiç eksik olmamıştır.

*“Bizden de bir sen onlara gisse de,
Gissemizdeçohlı gem ü güsse de.”*

Bu kıssada gam hep var olmuştur. Belki de şairi İran edebiyatında “Devrin Hafızı” olarak tanıtan bu çiledir. Çilenin insanı pişiren kemale eriştiren bir yönü vardır. Çile bütün öğretilerde epistemolojik bir kavramdır.

Bizim şiirimize betimleme daha çok batı şiirinin etkisiyle girmiştir. Haydar Baba şiirinde klasik halk şiiri formu içinde bu betimlemeleri ayrıntılı olarak görmek mümkündür. Köy yaşamıyla ilgili bütün kavramları bulmak mümkündür. Yine köydeki kişiler, onlarla ilgili özellikler ve hatıralar şiirde yer almıştır. Özellikle şu bölümde bizim Anadolu’da da çok sık rastlanan düğün geleneği karşımıza çıkar. Gelin, damadın evine getirilirken sağdıçla damat evimin damına çıkar. Gelinin başına düğün davetlilerinin de görebileceği yerden bir elma atılır. Elmayı tutan kişi onu damada parayla satar. Gerdek gecesi gelinle damat bu elmayı ortadan bölerek yerler. Bu elma motifi gerek şiirimizde gerek halk hikâyelerinde murat ve sevgiyi sembolize eder. Elma Kerem ile Aslı hikâyesinde de bir motif olarak karşımıza çıkar. Kerem ile Aslı’nın babası çocukları olmadığı için bir çare ararlar ve uzun bir yolculuğa çıkarlar. Yolda karşılarına çıkan derviş, onlara bir elma verir ve bu elmayı hanımlarıyla bölerek yemelerini söyler. Bir süre sonra çocukları olur muratlarına ererler. Kerem ile Aslı’nın büyük aşklarında bu “elma” motifine rastlamak mümkündür.

Anadolu’da rastladığımız gelinin başından elma atma motifine Şehriyar’ın şiirinde de rastlarız.

*“Heyder Baba kendin toyun tutanda,
Gız gelinler hena, pilte satanda,
Bey geline damnan alma atanda,”*

Bu şiirde kültürel motiflerin yanında dini motifleri de bulmak mümkündür. Kâinatın diliyle şairin dili birleşir ve mümince Allah(cc.)’a baş eğer. Allah (cc.)’a baş eğmeyen şairde de onun sözünde de bir hayır yoktur.

*“Nergisli söz üreklere deyerdi,
Ağaşlar da Allah’a baş eyerdi.”*

Şehriyar bizden biridir. İslam dünyası, Moğol istilaları, Haçlı Seferleri ve 19. Yüzyıldan itibaren sömürgeci güçlerin saldırılarıyla büyük yıkımlar gördü. Kardeşlerimizle aramıza kanlı duvarlar örüldü.

Sesimizde ve yüreğimizdeki yankı bizi birleştirdi. Unutmayalım ki anlam coğrafyamızda hep bu tevhit olacaktır.

Büyük İslam medeniyetinin Batıya karşı duruşu ve var olma mücadelesi devam etmektedir. Büyük şairler yetiştiren edebiyatımız bizim yıkılmayan sağlam kalemizdir.

Dilimize hizmet eden inanlı şair Şehriyar’ı rahmetle anıyoruz. Acıların teskin olduğu yerde Rabbi’ne kavuşan yorgun hayat yolcusuna selam ve dua ile.

Haydar Baba’ya selam, Şehriyar’a selam.